

РЕГІОН ПІВНІЧНОЇ ЄВРОПИ: КЛЮЧОВІ ПОКАЗНИКИ СТАБІЛЬНОСТІ Й МИРУ VS КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПРОТИРІЧЧЯ

Донська А. Г.,

викладач кафедри соціології факультету соціології і права

Національного технічного університету України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

У статті досліджено регіон Північної Європи, який узято за приклад стабільності, економічного та політичного розвитку, з активним громадянським суспільством, верховенством права, орієнтацією на миробудування й високі соціальні стандарти. На основі таких показників, як відсутність тривалий час внутрішніх і міжнародних воєн, високий рівень ВВП (за даними Міжнародного валютного фонду), запровадження загального виборчого права, значення ролі регіону та регіональної ідентичності (на основі досліджень Атласу європейських цінностей), індексів позитивного і структурного миру (згідно з доповідями Інституту економіки й миру та глобального індексу миру, Австралія), робиться загальний висновок про значні досягнення країн Північного регіону у справі побудови миру в регіоні та стабільного громадянського суспільства. Використовуючи неореалізм, неолібералізм і конструктивізм у дослідженні, показали багатоманітність концепту Північної Європи й геополітичні особливості кожної конкретної держави в його формуванні. Так, аналізуються такі підходи до розуміння регіону через геосхеми ООН, географічний детермінізм, геополітичну боротьбу між країнами регіону й сусідами, міждержавними територіальними утвореннями. Розмежовуються поняття «Північ», «Північна Європа», «Північний регіон», «Скандинавія», «скандинавізм», «панскандинавізм», «нордизм», «Балтійський регіон», «Балтоскандія». Досліджується особлива роль Великобританії, Німеччини та Росії у формуванні регіональної ідентичності Північної Європи, а також деякі регіональні об'єднання, наприклад, Північна Рада, Північна Рада Міністрів, Північний паспортний союз, Північно-Західна Рада, Рада країн Балтійського моря. Робиться висновок про відсутність прямого зв'язку між універсальним єдиним трактуванням концептуального осмислення регіону та показниками миру і стабільності в ньому.

Ключові слова: європейські студії, Північна Європа, регіоналізм, геополітика.

Постановка проблеми. Розподіл світу на регіони є символічним і досить умовним. Лише океани окреслили континенти стабільними кордонами, а от внутрішні регіони є досить рухливими, визначаються суспільно-політичними та економічними чинниками, можуть зовсім по-різному трактуватися країнами, належними до регіону та ззовні. Чому ж регіональна належність стає предметом суспільно-політичних, культурних та економічних дебатів?

Уряди країн, суспільні діячі й науковці багато уваги приділяють рейтингам країни, її асоціації/протиставлення з країнами-сусідами, адже з належністю до того чи іншого регіону, позиції у визначеному міжнародному рейтингу її мешканцям та організаціям можуть приписуватися певні суспільні, політичні, культурні, економічні властивості, а також така важлива для інвестицій і бізнесу характеристика, як стабільність/нестабільність, переважання конфліктогенних/неконфліктогенних чинників.

Мета статті – розгляд регіону Північної Європи, який узято за приклад стабільності, економічного та політичного розвитку.

Виклад основного матеріалу. Значна увага в науці та суспільній практиці приділяється державам і регіонам, які відрізняються підвищеним рівнем нестабільності, ворожечі та політичного напруження. Так, аналізуючи випуски «Журналу з досліджень миру» (Journal of Peace Research), одного з найвпливовіших світових видань у галузі вивчення питань війни і миру, заснованому в 1964 році, дослідники дійшли висновку, що лише поодинокі статті дійсно аналізують мир, тоді як в інших домінує дискурс про війну та прояви насилля [1]. Проте для припинення конфліктів важливі не лише знання про війну й суперечності в суспільстві, а й про концептуальні засади миру і стабільності як в окремій країні, так і в регіоні [2]. Так склалося, що Північній Європі присвячено значно менше досліджень і політичних дискусій, аніж тих самих регіонів Західної, Східної та Центральної Європи, хоча все більш поширеним стає звернення до прикладів суспільної практики цих країн як успішних, стабільних і суспільно орієнтованих.

Беручи за основу характер роботи Північної Ради, системоутворювальними країнами північного регіону Європи можна визначити її членів, а саме: Данію, Ісландію, Норвегію, Фінляндію, Швецію. Тепер розглянемо дані, які свідчать про стабільність і безконфліктність Північного регіону. Остання внутрішня війна була тут між Норвегією та Швецією 1814 року, після якої країни використовували лише загрозу застосування військових сил, а також війна Фінляндії з Радянським Союзом (1939–1940). Під час двох світових воєн Скандинавські країни проголошували нейтралітет, а Данія мала лише один військовий день із Гітлерівською Німеччиною. Детальніше про історію Скандинавських воєн, індустріальні, модернізаційні та демократичні успіхи країн Північного регіону Європи можна почитати у фахових історичних дослідженнях, наприклад, Томас Деррі «Історія Скандинавії» [3], Норман Дейвіс «Історія Європи» [4], Патрік Салмон «Скандинавія та великі держави» [5], Вадим Рогінський «Боротьба за Скандинавію» [6] і багато інших. Спостерігаючи історичний розвиток країн регіону протягом більше ніж століття, можемо сказати, що впадають в очі часті випадки встановлення домовленостей між країнами ще до оголошення війни або до початку військових дій, відсутність страйків і громадських заворушень у часи загальноєвропейських хвилювань, поціновування країнами місцевої ідентичності й локальної належності. Спираючись на деякі статистичні показники (наведені нижче), цілком можна говорити про мир і стабільність у регіоні Північної Європи, який поєднується з економічною і політичною стабільністю.

Так, у 2018 році, за даними Міжнародного валютного фонду, ВВП на душу населення в Норвегії становив 85 980 у. о., Данії – 59 831 у. о., Ісландії – 60 226 у. о., Швеції – 58 678 у. о., Фінляндії – 47 320 у. о., порівняно з 2 820 у. о. в Україні та середнім по світу – 11,73 тис. [7]. До того ж у Рейтингу країн світу за рівнем щастя у 2016–2018 роках першість отримали Фінляндія, Данія, Норвегія з відповідними індексами 7,6, 7,5 і 7,4 [8, р. 24–27].

Загальне виборче право в Скандинавських країнах запроваджено одним із найперших у світі. З XVIII століття у Швеції жінкам періодично надавали право голосу залежно від їхнього соціального статусу і сплати ними податків. 1906 рік надав жінкам Фінляндії та Швеції право голосу, а з 1910 року жінки мали право балотуватися на муніципальних виборах (для порівняння, виборче право жінкам Ліхтенштейну надане в 1984 році, а у Швейцарії залишалися округи, в яких жінки не мали рівних прав із чоловіками до 1991 року).

Цікавий факт, що мешканці Данії відносно високо ранжують регіон країни, в якій вони живуть, як першу або другу найважливішу групу, до якої вони належать (це 23–30% населення), тоді як у Норвегії, Швеції та Фінляндії це число дещо нижче – 7–18% залежно від місцевості, проте все одно відсоток вищий, ніж в інших країнах Європи. До того ж локальні місця проживання (місто чи область) мають значну цінність для громадян у Норвегії та Швеції (53–54%), інших північних країн – 25–34%. А от належність до Європи загалом не особливо цінується (3–7%) [9].

Спираючись на поняття позитивного миру, введеного норвезьким дослідником Йоханом Галтунгом, Інститут економіки та миру (The Institute for Economics & Peace, IEP – неурядовий аналітичний центр зі штаб-квартирою в Сіднеї, відділеннями в Нью-Йорку, Мехіко, Гаазі, Брюсселі) розробив Індекс позитивного миру, вимірювання якого проводиться щорічно з 2008 року [10]. Отже, відповідно до цього рейтингу, у 2018 році Швеція, Фінляндія, Норвегія посіли перші місця, Данія та Ісландія – увійшли в десятку, Україна – 83 місце поряд із Молдовою та В'єтнамом, останньою країною в рейтингу зі 183 місцем визнана Сомалі.

Звісно, це лише кілька показників, а їх спектр можна значно розширити, проте можна висунути загальну гіпотезу, що країни Північної Європи є одними з лідерів у світі у справі побудови структурного миру, в утвердженні солідарності, справедливості й верховенства права, а отже, мають внутрішнє усталене розуміння свого регіону та належності до нього.

Проте навіть у ракурсі питання миру не все є настільки однозначним. Якщо розглянути світовий рейтинг Global Peace Index 2018 [11], то не всі північні країни в Європі матимуть такі високі показники миру і стабільності. Основні індикатори рейтингу відображають рівень злочинності й роль поліції в суспільстві, вбивства, ув'язнення, доступ до зброї, інтенсивність внутрішніх конфліктів, демонстрації, насильницькі злочини, політичну нестабільність, терор, імпорт та експорт зброї, військові витрати, миротворче фінансування ООН, ядерне й важке озброєння, кількість переміщених осіб, відносини із сусідніми країнами, зовнішні конфлікти. За даними цього рейтингу, перше місце за рівнем спокою посідає Ісландія, а Данія, Швеція, Фінляндія та Норвегія – у першій двадцятці (для порівняння, Україна у 2018 році посіла 152 місце зі 163, що в українських ЗМІ позиціонувалося як вихід із десятки найнебезпечніших країн світу) [12]. Певну розпорошеність у рейтингу країн півночі Європи можна пояснити тим, що враховувався такий показник, як торгівля зброєю: Норвегія та Швеція входять у двадцятку світових лідерів з експорту озброєння у світі за період 2013–2018 рр. за даними Стокгольмського інституту дослідження проблем миру [13]. Та ці країни не використовують зброю, а лише заробляють на ній, продовжуючи піклуватися про безпеку своїх громадян.

Тепер, проаналізувавши наведені дані та цифри, спробуємо перейти на більш глибокий концептуальний рівень і з'ясувати, які ж протиріччя існують усередині самого регіону, а точніше, його концептуального оформлення, адже, як і у визначеннях інших регіонів, у концепт Північної Європи можна вкладати різні основні характеристики: географічні, культурно-лінгвістичні та політичні. Географічно Північна Європа за геосхемою ООН включає такі країни й регіони: Аландські острови, Данію, Естонію, Фарерські острови, Фінляндію, Ісландію, Ірландію, Острів Мен, Латвію, Литву, Норвегію, Сарк, Шпіцберген і Ян-Маєн, Швецію, Сполучене королівство Великої Британії та Північної Ірландії. Та чи дійсно такий широкий спектр країн на географічній мапі відповідає геополітичній, культурній і символічній структурі регіону?

Відправною характеристикою Півночі Європи є холодний клімат, який, як вважається, може впливати на національні та культурні особливості народів, що проживають у цьому регіоні (Ібн Хальдун, Шарль-Луї Монтеск'є, Фрідріх Ратцель, Лев Мечников та інші). Проте географічний детермінізм нині залишився одним із застарілих підходів, а для багатостороннього опису актуального змісту поняття Північної Європи варто застосувати геополітичні дослідження. Сам концепт Північної Європи має як теоретико-символічне значення (наявність різноманітних теорій, трактувань складу та ролі північного регіону), так і конкретно-політичне вираження (існування політичних структур, мета яких – закріплення й посилення політичного співробітництва в регіоні).

Концептуальне вивчення регіону Північної Європи здійснено Івером Нойманом [14] і його послідовниками, які детально проаналізували два підходи до формування регіональної ідентичності північноєвропейської території: «ззовні-всередину» (відповідно до теорії неореалізму в міжнародних відносинах) і «зсередини-назовні» (неоліберальний підхід).

Під час двох світових воєн і холодної війни країнам Північної Європи необхідно було створити систему безпеки, яка давала б їм змогу не втратити суверенітет і дотриматися максимально можливої нейтральності, що й забезпечував концепт «ззовні-всередину», поява якого зумовлена боротьбою за північні держави між Росією, Великобританією та Німеччиною. Північна Європа може розглядатися як буферний регіон між великими силами, що дає можливість говорити про винайдення концепту Північного балансу (Nordic balance) – це поняття, яке вперше введено Арне Олавом Брундтландом (Arne Olav Brundtland) у 1961 році. Північний баланс – це комбінація «політик, які спрямовані на забезпечення балансу між двома великими силами, США та СРСР» [15, с. 175]. Великі держави (а саме СРСР, США та їхні союзники) мають рівні шанси мінімізувати вплив одна одної на регіон, що зменшуватиме напруження в Північній Європі. Фактично це означало обґрунтування невтручання у справи країн Північного регіону та уникнення можливих політичних конфронтацій на їхній території. У такий спосіб північні держави Європи позначили свою нішу у світовій політиці та визначили свою роль у гарантуванні безпеки не тільки в Європі, а й у всьому світі. Можна стверджувати, що прагнення північних країн виступати в ролі буферної зони мало свої негативні наслідки: у світовій політиці їх сприймають як «сіру зону».

Підхід «зсередини-назовні» пропонує нам кардинально інший погляд на природу Північного регіону в Європі. Так, спираючись на неоліберальну теорію міжнародних відносин, можна стверджувати, що взаємодія між державами й народами Північної Європи існувала вже протягом сотень років, незалежно від зовнішнього на них впливу. Орієнтовно початок взаємодії можна позначити XIV століттям, коли існував союз між Швецією, Данією та Норвегією, що заклало підґрунтя для подальшої політичної кооперації у XX–XXI столітті, основуєчись на історичних, соціальних і культурних чинниках схожості північних країн у Європі. За часів холодної війни досить поширеною була тенденція як у наукових роботах, так і в політичних заявах протиставляти Північний регіон Європейському співтовариству, що відповідає цьому підходу. Відсутність формальних жорстких домовленостей держав Північної Європи, на відміну від країн Європейського співтовариства, «демонструє її моральну вищість над Європейським співтовариством у минулому і Європейським Союзом та іншими регіональними форумами в теперішньому» [14, с. 172].

На цьому етапі дослідження регіону Північної Європи в межах політичної науки італійський дослідник Марко Далла Стелла пропонує звернутися до теорії конструктивізму, щоб завершити розуміння концепту Північної Європи. Окрім зовнішніх і внутрішніх чинників формування концепту того чи іншого регіону, можна виокремити ще й інтенції конкретної держави в процесі концептуалізації регіону. Кожна держава, відповідно до тих чи інших політичних умов, шукала власний спосіб конструювання регіону Північної Європи, який давав би їй змогу отримати нові політико-символічні характеристики.

Говорячи про конкретне політичне вираження розуміння півночі Європи, варто розглянути союзи та міждержавні утворення, які існують на його території й тією чи іншою мірою втілюють концепт «Північ».

Терміни «північні країни», «Північна Європа» використовуються зазвичай для позначення країн Північної Ради та Північної Ради Міністрів таких країн: Данії, Ісландії, Норвегії, Фінляндії, Шве-

ції, й означає, що саме ці країни «поділяють концепт «Північ» чи «Північний» і поділяють цінності й інтереси, які здійснюють цінний вплив на процес вироблення і здійснення європейської політики» [15, с. 2]. Бездогвірною політичною кооперацією між північними країнами завершилася в 1956 році, коли була заснована Північна Рада, міжпарламентський орган співробітництва, та в 1971 році заснуванням Ради Міністрів Північних Країн, міжурядовим форумом. На інтернет-сторінці організації зазначається: «Озираючись на минулі 1000 років, зрозуміло, що країни Північної Європи коливалися між періодами війни та періодами миру й солідарності, але все більше й більш тісно співпрацювали в XX і XXI століттях» [16]. Литва, Латвія, Естонія станом на початок 2019 року залишаються спостерігачами вже протягом тривалого часу. Провідними концептоутворювальними державами в Північній Раді можна вважати Данію, Норвегію, Фінляндію та Швецію. «У цих трьох країнах термін «Скандинавія» використовується лише для позначення цих трьох держав, тоді як термін «Norden» (Північний регіон) охоплює також і периферію» [14, с. 162]. Водночас Британія навіть після Brexit не втручається у справи та союзи Північної Європи.

Крім зазначених, існує таке об'єднання, як Північний паспортний союз, який дозволяє громадянам Ісландії, Данії (крім Гренландії), Норвегії (крім Шпіцбергену), Швеції та Фінляндії вільно пересуватися та проживати в країнах союзу без паспорта чи додаткових документів. Гренландія має окрему угоду, яка дозволяє вільне пересування громадян Гренландії як автономної області Данії й мешканців країн Північного паспортного союзу. Незважаючи на те що деякі з країн союзу входять до Шенгенської зони, угода продовжує діяти.

Концепт Північної Європи відрізняється від концепту Північного регіону, а скандинавізм (панскандинавізм, нордизм в одній із його інтерпретацій) трактується як теорія необхідності політичної єдності деяких північних країн. Він зародився наприкінці XVIII століття, поширився в XIX столітті й використовувався Данією, Швецією та Норвегією з метою довести системоутворювальну роль у регіоні однієї з країн. Скандинавізм – це літературний, культурний, політичний рух, який має на меті більш тісне співробітництво між північними країнами Європи, в основу чого покладається спільна міфологія, історія, культура.

Ісландський дискурс щодо північних країн охоплював не лише ближні європейські країни, а й Росію, Канаду, США, Гренландію, прагнучи довести центральне положення та ключову роль Ісландії в комунікації та політичній взаємодії між країнами північного регіону. У 1985 році було ініційовано створення ще однієї міжпарламентської групи в Північній Європі – Північно-Західної Ради (West Nordic Council), яка об'єднує по шість представників із парламентів Гренландії, Ісландії, Фарерських островів. У створенні цієї групи можна побачити практичну реалізацію прагнення Ісландії посісти центральну роль у Північному регіоні Європи.

Фінляндія, навпаки, концентрувалася скоріше на Балтійському регіоні, аніж на Північній Європі, адже це виводило її на новий рівень політичного впливу на регіон. Наприкінці XX століття у Фінляндії поширюється ідея переформатування регіону Північної Європи й розширення його рамок до Північного регіону, даючи нову інтерпретацію поняттю північної кооперації, що отримало назву «північний вимір» (Northern Dimension, ND), що стало охоплювати всі країни Скандинавії, Прибалтики, Канаду, північні райони Росії та США, покладено в основу північної політики ЄС. А друге десятиліття XXI століття країна найвірогідніше зустріне так само як крайня межа буферної зони між Європою та Росією.

У свою чергу, Данські уряди розглядали Північну Європу як зону для встановлення власного політичного контролю та утвердження політичної могутності, що суперечило інтересам Швеції, яка теж мала претензії на формування власного концепту Північної Європи на основі шведського панування в регіоні. Історично Швеція домінувала в регіоні після закінчення Тридцятилітньої війни, поступово втрачаючи контроль над державами регіону, почала позиціонувати себе як велику державу й вагомий актор регіону. Після успішної побудови економіки та соціальної системи Швеція, як і раніше, продовжує «розглядати регіон як продовження власного «Я» [14, с. 178].

Норвегія ніколи не мала особливих претензій на лідерство в регіоні, головна мета її зовнішньополітичного дискурсу – не залишитися наодинці в стосунках з Росією, що змушувало її брати участь у проектах інших північних країн, звісно, за винятком Росії. Щоправда наприкінці XX століття саме в Норвегії з'явилася концепція Північного регіону.

Німеччина на основі нордичної теорії прагнула бути залученою в регіон з метою доведення вищості німців над іншими європейськими народами. Саме завдяки цьому в німецький дискурс уводиться поняття «нордизм» (у новому значенні, відмінному від попередньо наведеного). Нордизм – це «різновид расизму, антинаукова теорія, за якою представники «вищої» північної (нордичної) раси – творці світової цивілізації» [17, с. 117]. Такий підхід був покладений в основу расової теорії нацистської Німеччини, за якого німецькі території розглядалися провідним центром націєтворення та політичного життя в Північній Європі. Проте брак схожих рис із народами скандинавських країн спричинив необхідність замовчувати поняття.

У Північній Європі можна виокремити ще Балтійський регіон, сформований довкола Балтійського моря як простору для комунікації не лише між прибережними країнами, а й з усіма могутніми морськими державами, адже Рада країн Балтійського моря складається з 11 держав-членів (Данія, Естонія, Фінляндія, Німеччина, Ісландія, Латвія, Литва, Норвегія, Польща, Росія та Швеція), а також делегатів від Європейського Союзу [18].

Країни Балтійського регіону теж прагнули вписати себе в Північну Європу, адже це, з одного боку, сприяло відмежуванню й захисту від впливу СРСР, а з іншого – давало змогу розвивати економічну та соціальну сфери у співпраці з більш сильними сусідами. На початку ХХ століття серед інших теорій виникла одна, яка стала найвідомішою, – «Балтоскандія» – геополітична теорія, спрямована на обґрунтування необхідності Балтійсько-Скандинавського союзу. Цей проект розроблено литовським дослідником Казусом Пакстасом (Kazys Pakstas) у 1928 році та детально проаналізовано в роботі «Балтоскандійська конфедерація» (1942) [19]. Поява цього концепту зумовлена необхідністю політичного обґрунтування близькості Балтійських країн саме до Скандинавії та належності їх до одного геополітичного регіону на противагу включенню цих країн до політичної системи СРСР. Спірне також прагнення Прибалтійських країн до співпраці з іншими північними державами. Незважаючи на те що в 1991 році Північна Рада прийняла Прибалтійські країни (Литву, Латвію, Естонію) у статусі спостерігачів, всі вони мають різні цілі й убачають у Північній Раді загрозу політичній впливовості або спосіб зменшити вплив сусідів.

Литву, Латвію, Естонію прийнято зараховувати скоріше до Балтійських країн, аніж до Північних. До 2002 року на мапі ООН ці країни зараховували до Східної Європи. Переномінання цих країн у північноєвропейські викликало неоднозначне ставлення та жваві дискусії серед громадян і громадських активістів, а серед коментаторів навіть звучали жартівливі думки [20] про створення регіону «Балтостан» як новий округ Пакистану. Литва, Латвія, Естонія є членами й активними акторами.

З огляду на залученість Російської Федерації до європейського простору та наявність у неї невеликого виходу в Північне море, Росія ще з часів існування СРСР обґрунтовує належність до Північного регіону та свою системоутворювальну роль у ньому. Отже, переміщуючи центр Північної Європи до Балтійського моря, Санкт-Петербург переноситься з периферії цього регіону до його центру. Незважаючи на всі спроби Росії співпрацювати з Північною Радою та Радою Міністрів Північних країн, їй не вдалося зайняти провідні позиції в регіоні. Щоправда в Росії існують інформаційні центри від Ради Міністрів Північних країн, що демонструє широку інформаційну роботу Росії з вироблення власного бачення Північного регіону.

Варто зауважити, що країни Північної Європи у своєму дискурсі особливо під час холодної війни приписували Великобританії відповідальність за події, що відбуваються в регіоні, намагаючись уписати її в Північний регіон, що вона намагалася заперечити або просто ігнорувати. Як бачимо, в концептуально-теоретичному плані Північна Європа не включає Великобританію, значно обмежує роль Литви, Латвії та Естонії, зосереджуючись лише на скандинавських країнах і Данії. Загалом позиціонування Великобританії потребує окремого розгляду, проте воно ніяк не вписується в північноєвропейський дискурс. А союзи та організації в регіоні є найбільш дієвими й численними порівняно з іншими регіонами Європи. Що цікаво, саме акцент на регіональній близькості, кооперації, солідарності йде червоною ниткою як в ідейних проектах, так у регіональних союзах, а особливо в Північній Раді. На теренах Північної Європи тісно перетинаються, проте не змішуються два концепти: Балтика та Північ. І саме концепт «північ» залишається непорушним, незважаючи на європеїзацію, членство країн у Європейському Союзі та Шенгенській зоні.

Так, Данія і Швеція постійно вели боротьбу за лідерство в регіоні, Норвегія більше виступала тимчасовим союзником тієї чи іншої сторони. Невеликі держави (наприклад, Ісландія) й автономні території постійно відчували тиск з боку могутніших сусідів і, приймаючи основи політичної кооперації, паралельно створювали свої проекти Північної Європи. Балканські країни, як і Росія, прагнули бути залученими в регіон, але, не відчуючи зворотного зв'язку, Литва, Латвія та Естонія змінили поле символічної політичної гри на прибалтійське, так і не винайшовши змоги конкурувати з лідерами регіону. Водночас Росія продовжує доводити свою значущість для політичної стабільності Північної Європи. Незважаючи на значну строкатість регіону, Швеція, Данія, Норвегія та Фінляндія продовжують відігравати в ньому провідну системоутворювальну роль, спираючись на культивування концепту «північ» і регіональної ідентичності.

Висновки. Отже, питання групової належності й регіональної ідентичності є досить важливим для мешканців Північної Європи. Країни регіону більше ніж століття утримуються від воєн, заворушень і масового насилля, мають найвищі рейтинги у світі за усвідомленням себе щасливими їхніми громадянами та показниками структурного миру (звісно, коло показників може бути значно розширене). Разом із тим мирність і безконфліктність регіону може ставитися під питання з огляду на опосередковану участь у збройних конфліктах в інших країнах. Незважаючи на те що, за висловом Амі-

12. Україна покинула десятку найнебезпечніших країн світу. *Лівий берег*: веб-сайт. URL: https://ukr.lb.ua/society/2018/06/29/401662_ukraina_pokinula_desyatku.html (дата звернення: 10.07.2019).
13. Wezeman P., Fleurant A., Kuimova A., Tian N., Wezeman S. Trends in International Arms Transfers, 2017. Sipri Fact Sheet, March 2018. URL: <https://www.sipri.org/> (дата звернення: 22.06.2019).
14. Нойманн И. Использование «Другого». Образы Востока в формировании европейских идентичностей / пер. с англ. В. Литвинова, И. Пльщикова. Москва : Новое издательство, 2004. 334 с.
15. Bailes A., Herolf G., Sundelius B. The Nordic Countries and the European Security and Defense Policy. Oxford University Press, Stockholm International Peace Research Institute: 2006. P. 1–28.
16. Antonsich M. Regionalization as a way for 'small' Northern nations to be heard in the new EU. On the limits of modern and postmodern narratives. *The New North of Europe, Policy Memos of the Finnish Institute of International Affairs, Helsinki*, 2002. URL: https://www.academia.edu/2264350/Regionalization_as_a_way_for_northern_small_nations_to_be_heard_in_the_new_EU_ (дата звернення: 22.06.2019).
17. Нордизм. *Політологічний енциклопедичний словник* : навч. посіб. для студентів вищ. навч. закладів / за ред. Ю.С. Шемшученка, В.Д. Бабкіної. Київ, 1997. 385 с.
18. Building Collaboration & Trust. The Council of the Baltic Sea States is an overall political forum for regional cooperation. CBSS: web-site. URL: <https://www.cbss.org/council/> (дата звернення: 10.07.2019).
19. Moisis S. Back to Baltoscandia? European Union and Geo-Conceptual Remaking of the European North. *Journal Geopolitics*. Volume 8, Issue 1. 2003. P. 72–100.
20. The UN classifies Estonia as a Northern European country By Estonian World, January 8, 2017: website. URL: <http://estonianworld.com/life/un-reclassifies-estonia-northern-european-country/> (дата звернення: 15.07.2019).
21. Etzioni A. Political Unification. A Comparative Study of Leaders and Forces. New York : Holt, Rinehart and Winston, Inc., New York, 1965. P. 346.